

UOT 37.0

Adilə Həsən qızı Nəzərova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı elmi işçisi
Orcid: 0000-0002-4340-6882

HEYDƏR ƏLİYEVİN İSLAM DƏYƏRLƏRİNƏ DAİR FİKİRLƏRİ İLƏ TANIŞLIQ ŞƏXSİYYƏT BÜTÖVLÜYÜNÜN AMİLİ KİMİ

Адила Гасан гызы Назарова
доктор философии по филологии
ведущий научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

ЗНАКОМСТВО С МЫСЛЯМИ ГАЙДЕРА АЛИЕВА ОБ ИСЛАМСКИХ ЦЕННОСТЯХ КАК ФАКТОР ЦЕЛОСТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Adila Hasan Nazarova
doctor of philosophy in philology,
leading scientific worker at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

ACQUAINTANCE WITH HEYDAR ALIEV'S THOUGHTS ON ISLAMIC VALUES AS A FACTOR OF INTEGRITY OF THE PERSON

Xülasə. Azərbaycan gənclərinin həyatda uğur qazanması, sülh və əmin-amanlıq içində yaşaması üçün onları milli-mənəvi, dini dəyərlərimizlə birləşdirmək Heydər Əliyev siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olmuşdur.

Ulu öndərin bu yolda əsas məqsədi tolerantlığın və milli mədəniyyətimizin, dini dəyərlərimizin Azərbaycan gənclərinə düzgün şəkildə təbliğ edilməsi olmuşdur. Belə ki, hazırda Azərbaycan xalqı, o cümlədən gənclər ümumbəşəri, tolerant və multikultural dəyərlərlə yanaşı, islam sivilizasiyasına mənsub dəyərləri də özündə yaşadır.

Açar sözlər: *İslam dəyərləri, Heydər Əliyev siyasəti, İslam Kolleci, şəxsiyyət bütövlüyü*

Резюме. Одним из основных направлений политики Гейдара Алиева было объединение молодежи Азербайджана с нашими национально-духовными и религиозными ценностями, чтобы они могли преуспеть в жизни и прожить в мире и спокойствии.

Главной целью великого лидера на этом пути, являлось должным образом пропагандировать толерантность, нашу национальную культуру и религиозные ценности среди молодежи Азербайджана. Таким образом, в настоящее время азербайджанский народ, в том числе и молодежь обладает общечеловеческими, толерантными и мультикультуральными ценностями, а также ценностями, принадлежащими исламской цивилизации.

Ключевые слова: *исламские ценности, политика Гейдара Алиева, Исламский Колледж, целостность личности*

Summary. One of the main directions of Heydar Aliyev's policy was to unite the youth of Azerbaijan with our national, spiritual and religious values so that they could succeed in life and live in peace and tranquility.

The main goal of the great leader on this path was to properly promote tolerance, our national culture and religious values among the youth of Azerbaijan. Thus, at present, the Azerbaijani people, including young people, have universal, tolerant and multicultural values, as well as values belonging to the Islamic civilization.

Key words: *Islamic values, Heydar Aliyev's policy, Islamic College, personal integrity*

Sovet rejiminin birlik ideyasını dağıtdığı dünya türkləri dini inancı, ənənələri, xüsusilə də ədəbiyyatı sayəsində məhv olmaqdan qurtarmışdır. Ümummilli Lider Heydər Əliyevə görə, türkləri birləşdirmək üçün onları ortaq düşüncə ətrafında toplamaq ideyasını – dini dəyərləri ortaya qoymaq lazım idi. Onun Azərbaycanın klassik ədəbiyyatına, klassik ədəbiyyatın nümayəndələrinin əsərlərinin təbliğinə xüsusi diqqət və qayğısının böyük təzahürü də bundan irəli gəlirdi.

Ulu Öndər Heydər Əliyev ayrı-ayrı etnosları, konfessiyaları və mədəniyyətləri təmsil edən Azərbaycan tolerantlığını möhkəmləndirməklə həmrəylik naminə, ənənəvi və qeyri-ənənəvi dinlər arasında münasibətləri qanun çərçivəsində sivil yolla tənzimləyirdi. O, dini ekstremizmə qarşı mübarizədə təhsillə yanaşı dini maarifləndirmənin rolunu da əsas götürürdü. Müstəqil Azərbaycan Gənclərinin I forumundakı (1996-cı il, 2 fevral) çıxışında ayrı-ayrı qrupların gənclərə fanatizm əhval-ruhiyyəsi aşılmaq istəyini və bunların da gənclərimizin tərbiyəsinə zərər vurduğunu qeyd etmişdir.

Qeyd edək ki, 2000-ci illərin əvvəllərindən Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində dini icmaların tərkibində fəaliyyət göstərən kurslarla yanaşı İslam dininin elmi əsaslarla öyrənilməsi üçün dini təhsil müəssisələri yaradılmış və bu müəssisələrdə müəllimlər yerli kadrlardan seçilmişdir. Həmin dini məktəblərdə gənclərə tariximiz, milli mədəniyyətimiz, soy-kökümüz haqqında biliklər verilməklə, məzhəblərarası tolerant münasibətlər, multikultural əlaqələr tədris və təbliğ olunur, “İslam birliyi” prinsiplərinin sistemli şəkildə tələbələrə öyrədilməsi həyata keçirilir. Kolleclərdə dinin tədrisi prosesində dinin təməlinə dayanan əsas biliklərin öyrədilməsi tələbələrin dinlə bağlı dolğun və düzgün təfəkkürə sahib olmasına imkan yaradır. Əks halda kollec tələbələrinin natamam dini biliklərinin boş qalan yeri antimillə qüvvələr, dini radikalizmin tərəfdarları tərəfindən məqsədli şəkildə doldurulacaqdı.

Bunlar Zaqatala İslam Kolleci, Gəncə İslam Kolleci, Lənkəran İslam Kolleci, Quba İslam Kolleci, Heydər İslam Kolleci, Nardaran İslam Kolleci, Bibiheybət İslam Kolleci, Şəki (hafizlik) İslam Kolleci, Əliabad İslam Kolleci, Şəbnəm (qızlar) İslam Kollecidir. Bu kolleclərin fəaliyyəti nəticəsində ölkəmizin milli-dini kadr-

ların hazırlanması istiqamətində irəliləyişlərə nail olunacağı gözlənilir. (3)

Bu da gəncləri dini fanatizmdən, zərərli vərdislərdən və əxlaqi-tərbiyəvi hərəkətlərin pozulmasından qoruyur. Bu fikirləri ümumiləşdirərək demək olar ki, Azərbaycan dövləti dini sahədəki bu uğurları İslam həmrəyliyinə əsasını qoyan Heydər Əliyevin azərbaycançılıq siyasəti nəticəsində əldə etmişdir. Heydər Əliyev irsində məhz İslam dəyərlərinin gənc nəsə ötürülməsi gənclərin bir şəxsiyyət kimi inkişafının və şəxsiyyət bütövlüyünün tamamlanmasının amili kimi diqqəti cəlb edir.

Belə ki, Azərbaycanda din və dövlət münasibətləri dünyəvilik prinsipinə əsaslanır. Bu model Ulu öndər belə ifadə edirdi: “Bizim dövlətimiz dünyəvi dövlətdir. Ancaq biz dindən ayrı deyilik”. Heydər Əliyevin dünyəvilik modeli din-dövlət münasibətlərinin bir-birindən ayrı olmasına baxmayaraq, dini dəyərlərin də təməl dəyərlərimiz kimi qorunan və davamlı istifadə olunan modeldir.

Gənclər bilməlidirlər ki, həyatda uğurla yaşamaq üçün xalqımızın, millətimizin milli-mənəvi dəyərlərinə sadıq olmaq lazımdır, bu milli-mənəvi dəyərləri ümumbəşəri dəyərlərlə birləşdirib müasir həyat tərzini keçirmək lazımdır. (5)

Heydər Əliyev bütün fəaliyyəti dövründə İslam mədəniyyətinin Azərbaycanın bir ölkə kimi inkişafında rolunu yüksək qiymətləndirir və çıxışlarında İslam dininin ümumbəşəri əhəmiyyətini xüsusi olaraq vurğulayırdı. O, həmçinin dünyada fəaliyyət göstərən bir çox tədqiqat mərkəzlərində İslam dinini fundamentalizm və ekstremizm olaraq təqdim edənlərə etiraz etmiş, onların bu sahədə fikirlərini inkar etmişdir. Heydər Əliyev Bakıda keçirilən “İslam sivilizasiyası Qafqazda” adlı Beynəlxalq Simpoziumda açılış mərasimindəki çıxışında mövzu ilə bağlı fikirlərini belə ifadə etmişdir: “Biz İslam mədəniyyətinin Azərbaycan xalqı üçün əvəzsiz olduğunu qeyd edərək, eyni zamanda, dini, yaxud milli məhdudiyət yaradan fikirləri, meylləri və ya təklifləri qəbul etmirik. Millilik, islamilik, ümumbəşəri dəyərlərin sintezi ilə xalq inkişaf etdirə bilər. İndi dünyadakı bəzi mərkəzlərdə “İslam fundamentalizmi, İslam ekstremizmi, fanatizmi” haqqında da fikirlər söylənilir”.

Ümummilli lider İslam dinini cəmiyyətdə humanist prinsiplərin carçısı, sülhün və əmin-

amanlığın, qardaşlığın dini olduğunu dəfələrlə qeyd edirdi. Hər dəfə bu mövzuda çıxış edərkən, narahatlıqlarını da dilə gətirirdi. O, bildirdi ki, bəzi terror qrupları öz cinayətkar əməllərini həyata keçirmək üçün fəaliyyətlərini dini şüarlarla pərdələməyə çalışırlar və bu yol-verilməzdir.

Heydər Əliyevi bir şəxsiyyət, bir dövlət xadimi və bir prezident kimi fərqləndirən milli köklərinə və dini dəyərlərinə bağlılığı idi ki, o, bu keyfiyyətləri ilə həmişə öndə olmuşdur.

Onun gənclərlə hər bir görüşü, hər nitqi xitab etdiyi nəslin vətənpərvərlik ruhunda geniş üfüqlər açırdı.

“Bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycanın qüdrətli ordusu vardır. Azərbaycan torpaqlarını həmişə müdafiə etməyə, lazım olarsa, torpaqlarımızı müharibə yolu ilə azad etməyə qadir olan ordumuz vardır. Azərbaycanda cəmiyyətdə, xüsusilə gənclər arasında orduya münasibət müsbət mənada tamamilə dəyişibdir. Gənclər indi orduya həvəslə gedirlər, orduda xidmət edirlər, öz vətəndaşlıq borclarını yerinə yetirirlər və Azərbaycan ordusunu gücləndirirlər, inkişaf etdirirlər. ...Ordunun bugünkü vəziyyəti hamımızda böyük iftixar hissi doğurur. Bəli, qısa bir zamanda Azərbaycanda ordunun yaranması və orduda zabitlərin, əsgərlərin sədaqətlə xidmət etməsi həyatımızın ən gözəl əlamətlərindən biridir. Ancaq orduya qayğı, diqqət daim artmalıdır. Azərbaycan gəncləri orduda xidmət etməyi öz şərəfli borcları hesab etməlidirlər.” (3)

Heydər Əliyevin, sonrakı illərdə də Prezident İlham Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində ölkəmiz müasirliklə – tolerantlıq və multikulturalizmlə yanaşı İslam dini ilə bağlı maarifləndirmə işlərini də davam etdirmişdir. Bu müdrik siyasətin nəticəsi idi ki, gənclərimiz Azərbaycanın bütövlüyü, sərhədlərimizin qorunması yolunda döyüşə həvəslə getdilər. Gənclər siyasətində milli maraqların və dövlətçilik maraqlarının öndə olması 44 günlük II Qarabağ savaşında həlledici rol oynadı, Azərbaycan gəncliyinin mübarizliyi, təşəbbüskarlığı ilə əsgər və zabitlərimiz misilsiz şücaət göstərərək xalqımıza zəfər qazandırdılar. Onlar bu yolda vətən sevgisi ilə bərabər dini inanclarını rəhbər tutdular və “Vətəni sevmək imandandır” (Məhəmməd Peyğəmbər), “Ya şəhid olmaq gərək,

ya intiqam almaq gərək” (M. Füzuli, “Hədiqə-tüs-Süəda”) şüarları altında şəhidliyə ucaldılar. Bu, eyni zamanda, onların dini inanclarının, mədəni-psixoloji bütövlüyünün göstəricisi idi.

Heydər Əliyev ölkədə rəhbərliyə başlayandan sonadək bütün çıxışlarında Sovet dövründə xalqın İslam dinindən məcburən və qəsdən uzaqlaşdırılmasını, bu vaxt xalqın keçirdiyi mənəvi sarsıntıları xatırladırdı. Burada məqsəd insanların bu psixoloji narahatlıqdan qurtarmasını yada salmaq və bunların bir daha təkrar olunmamasını gənc nəslin şüuruna təlqin etmək idi. O, həmişə qeyd edirdi ki, Sovet hakimiyyəti dövründə İslam dininə qarşı aparılan total və ardıcıl mübarizə təkcə Azərbaycana qarşı yox, bütün İslam ölkələrinə, nəticə etibarilə İslam dininə qarşı idi.

Heydər Əliyev deyirdi: “İslam dini başqa dinlərə qarşı heç vaxt düşmən olmamışdır. Çünki bu dinlərin hamısı Allahdan gəlir. Azərbaycanda da müsəlmanlarla yanaşı başqa dinlərə etiqad edən adamlar da yaşayır. Onlar da Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşlarıdır. Çalışmalıyıq ki, dini, milli mənsubiyyətdən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları eyni hüquqlu olsunlar və onların hamısının birliyini, vəhdətini təşkil edək. Bu da Allah-Taalanın buyruğu, bizim yolumuzdur.” (4)

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün Azərbaycan Respublikası islam aləmində sülhün və həmrəyliyin möhkəmləndirilməsinə böyük töhfələr verir və bu müsəlman aləmində yüksək qiymətləndirilir. Ölkəmizdə milli-mədəni dəyərlərə hörmət edən gənclərin, İslam əxlaqına malik şəxsiyyətlərin yetişməsi mənəvi varlığımızın bayağı mədəniyyətlər içərisində assimilyasiya olunmasının qarşısının alınmasıdır. Çünki Şərqi və Qərbi mədəniyyətləri arasında körpü olan Azərbaycan bütün dinlər və sivilizasiyalararası əlaqələrin möhkəmlənməsinə, dünyada sülhün və harmoniyanın bərqərar olmasına çalışır, bəşəriyyətə unikal birgəyaşayış modeli təqdim edir. Bu da onu göstərir ki, Azərbaycan islam dininin yüksək mənəvi-əxlaqi prinsiplərinə sadıq qalmaqla, ümumbəşəri dəyərlərə önəm verir və bununla yer üzündəki din xadimlərinin üzərinə böyük məsuliyyət qoyur.

Azərbaycan tarixən tolerantlıq, qeyri dinin daşıyıcılarının dini ənənə və qaydalarına, dini mərasimlərinə sayğısı ilə fərqlənmişdir.

Problemin aktuallığı. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin din sahəsində apardığı siyasət bugünkü gənc nəslin həyat yolunun istiqamətlərini müsbət yöndən müəyyənləşdirmişdir. Onları yad və zərərli ideologiyadan uzaqlaşdırmış və gələcəkdə dövlət və din münasibətlərini sağlam şəkildə inkişaf etdirməsinə şərait yatarmışdır.

Problemin elmi yeniliyi. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda tolerantlığın möhkəmləndirilməsində birlik göstərmək üçün fərqli dinlərin nüma-

yəndələri arasında münasibətləri qanun çərçivəsində tənzimləyirdi. Bütün dövrlərdə, xüsusən son onillikdə bu məsələdə dini maarifləndirmənin rolu eynilə davam etdirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Demək olar ki, həm dini dəyərlərimizin möhkəmləndirilməsi, həm də beynəlxalq standartlara uyğun olan tolerantlıq Azərbaycanda ən çox Ulu öndərin hakimiyyəti illərində və onun xidmətləri sayəsində yaranmışdır.

Ədəbiyyat:

1. Heydər Əliyevin kəlamları, 21 dildə. / Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu. - Bakı: Mütərcim,– 2019.
2. Hüseynov S., Xalq qəzeti. -2009, 9 dekabr. -s.4
3. (Respublika gənclərinin II forumunda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi - 4 mart 1999-cu il) <https://lib.aliyevheritage.org/az/1570012.html>
4. Ömərov, V. Ulu Öndər Heydər Əliyevin dinə, islam dininə və dəyərlərinə qayğısı dövlətçiliyin təzahürü kimi //“Səs qəzeti”, -2014, 17 iyun. <https://sesqazeti.az/news/mia/415598.html>
5. <http://shirvan.cls.az/front/files/libraries/2474/books/117810196.pdf>

E-mail: adile1970@mail.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov*

ped.ü.fəls.dok., dos. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 14.02.2023.